

Inleiding

Linde Slikboer
Vincent Kalkman
Martijn Kos

Vier jaar aandacht voor hommels

De laatste jaren is de aandacht voor bijen wereldwijd enorm toegenomen. Verhalen over hun dramatische achteruitgang en de belangrijke rol die ze hebben voor ecosystemen en voedselproductie hebben daar in belangrijke mate aan bijgedragen. Hommels behoren niet alleen tot de bijen die het sterkst achteruit zijn gegaan (Reemer 2018) maar zijn ook, samen met de honingbij *Apis mellifera* Linnaeus, de bekendste en meest populaire bijen. Om deze populariteit en bekendheid optimaal in te zetten voor de studie en bescherming van bijen in het algemeen is in 2017 het project HommelHulp Nederland bedacht: een grootschalig en ambitieus project met als doel om de kennis van de Nederlandse hommels en andere bijen te vergroten en voor iedereen beschikbaar te maken. Het voorliggende themanummer vormt de afsluiting van dit succesvolle project.

Opzet project HommelHulp

Het project HommelHulp Nederland ging in november 2017 van start en had een looptijd van vier jaar. Het project was opgebouwd uit vijf pijlers: bescherming, landelijke monitoring, kennisontwikkeling, kennisontsluiting en educatie. Hommels vormden de focus en het boegbeeld van het project, hoewel diverse projectonderdelen gericht waren op bijen in het algemeen. De afgelopen jaren zijn er veel initiatieven gestart voor bescherming van bijen en er is gekozen om deze initiatieven zoveel mogelijk te ondersteunen en het project niet zelf te pro-

fileren met een logo of publiciteit. Sommige van de vele deelprojecten genereerden echter wel media-aandacht, zoals Weide Hommelrijk, het nieuwe Meetnet Hommels en het Dijkenproject. Voor een aantal van de deelprojecten is samengewerkt met Naturalis en De Vlinderstichting.

De activiteiten van het hoofdproject zijn financieel mogelijk gemaakt door bijdragen van Stichting Dioraphte, Zabawas en het Prins Bernhard Cultuurfonds. Daarnaast hebben Naturalis, EIS Kenniscentrum Insecten en De Vlinderstichting eigen tijd in het project geïnvesteerd. Aanvullend zijn veel deelprojecten groter opgezet dan aanvankelijk gepland en daarvoor financieel aangevuld door diverse partijen, waaronder: Wereld Natuur Fonds, Uyttenboogaart-Eliassen Stichting, LandschappenNL, provincie Zuid-Holland, provincie Drenthe, provincie Noord-Brabant, provincie Overijssel en diverse gemeentes.

Projectpijler 'Bescherming'

De achteruitgang van de biodiversiteit is een onderwerp dat de laatste jaren erg leeft, waarbij er vaak speciale aandacht is voor bijen. Door heel Nederland worden activiteiten georganiseerd om hommels en andere bijen te helpen, variërend van buurtverenigingen die een park bijvriendelijk inrichten tot grote terreinbeheerders die experimenteren met aangepast beheer. Ook is er veel interesse bij natuurverenigingen en andere groene organisaties om bijen onder de aandacht te brengen. Bij al deze activiteiten is er een grote behoefte aan specialistische kennis.

Tijdens het project werd daarom ingezet op indirecte bescherming middels advies en educatie, zodat de bescherming van hommels en andere bijen effectief verloopt. Zo werden cursussen en lezingen omtrent bijvriendelijk groenbeheer verzorgd voor in totaal ruim tweehonderd groene vakmensen en vrijwilligers. Daarnaast werden gemeentes bij hun bijvriendelijke ambities ondersteund met inventarisaties en advies op maat. Ook werden vragen van andere organisaties en van particulieren beantwoord. Ten slotte werd in samenwerking met studenten gericht onderzoek gedaan naar heidehommel *Bombus humilis* Illiger, zandhommel *B. veteranus* (Fabricius) en

... de laatste jaren is de aandacht voor hommels wereldwijd enorm toegenomen ...

... ook vanuit de media is er steeds meer belangstelling voor hommels ...

Foto: Vincent Kalkman

grashommel *B. ruderarius* (Müller), drie van de meest bedreigde Nederlandse hommels (Slikboer *et al.* dit nummer, Speelman & Kalkman dit nummer).

Projectpijler 'Landelijke Monitoring'

Het gaat slecht met de Nederlandse bijen, dat weten we vooral omdat we zien dat soorten verdwijnen op plekken waar ze voorheen nog voorkwamen. Voordat een soort geheel verdwijnt, is er in de jaren daarvoor echter bijna altijd sprake van een geleidelijke afname in aantallen. Tot op heden weten we helaas nog bijna niets over de aantalsontwikkelingen van bijen in Nederland. De achteruitgang van een soort merken we meestal dus pas op als het al te laat is. Dit betekent ook dat we niet goed weten hoe het gaat met soorten die nog verspreid door Nederland voorkomen: nemen hun aantallen ongemerkt ook al af, zijn die nog stabiel of nemen de algemene soorten zelfs toe? Een beter beeld van de ontwikkelingen van aantallen is essentieel om meer te kunnen zeggen over de status van bijen in Nederland.

Het monitoren van bijen met professionele inzet is duur en voor veel vrijwilligers is het monitoren van bijen te specialistisch. Het monitoren van alleen hommels met vrijwilligers is wel mogelijk: het zijn veel minder soorten en ze zijn redelijk goed in het veld herkenbaar. In 2017 is daarom gestart met de opbouw van een nieuw landelijk meetnet: het Meetnet Hommels (Van 't Bosch *et al.* dit nummer).

Om de hommeltellers te ondersteunen, zijn gedurende de gehele projectduur diverse cursussen georganiseerd waarbij aandacht was voor de levenswijze van hommels en het op naam brengen van de verschillende soorten. Om de deelnemers op gang te helpen is de veldgids 'Basisgids hommels' samengesteld (Smit *et al.* 2018). In 2019 hebben zo'n honderd mensen een fysieke cursus gevolgd bestaande uit een lezing en drie velddagen. Vanaf 2020 werd het vanwege corona lastiger om fysieke ontmoetingen te organiseren. Later dat jaar zijn er wel diverse digitale cursussen georganiseerd, waardoor alsnog enkele honderden mensen een hommelscursus hebben kunnen

bijwonen. Ook werden er instructiefilmpjes op YouTube gemaakt, die via de website van het meetnet beschikbaar zijn.

Projectpijler 'Kennisontwikkeling'

In het kader van HommelHulp zijn in samenwerking met De Vlinderstichting en Naturalis en met hulp van verschillende studenten onderzoeken uitgevoerd naar de bescherming van hommels. Zo werd er in samenwerking met Naturalis en De Vlinderstichting meerdere jaren onderzoek gedaan naar hommels in weidevogelgebieden (Stip *et al.* dit nummer). In 2018 onderzocht student Cas Dekker bij Naturalis welke waarde (biologische) bloembollen hebben voor bijen en hommels. In 2019 deed student Lucas Alferink onder begeleiding van Naturalis onderzoek naar de herkenning van de soorten van de aardhommel-groep (Alferink *et al.* dit nummer). Diverse studenten deden bij Naturalis onderzoek naar het nut van verschillende zaaimengsels voor bijen. Medewerkers van EIS en Kenniscentrum Akkervogels onderzochten twee jaar lang de waarde van dijken voor bijen en andere insecten (Slikboer & Godijn dit nummer). Ten slotte werd er bij Naturalis onderzoek gedaan naar het verband tussen bloemrijkdom en bestuivende insecten in de Alblasserwaard.

Projectpijler 'Kennisontsluiting'

Door de toegenomen interesse in bijen is er ook veel vraag naar informatie over het voorkomen en de bescherming. Aan de hand van publicaties, nieuwsberichten en evenementen is geprobeerd zoveel mogelijk aan die vraag te voldoen. De focus lag hierbij op specialistische kennis die beschikbaar is gemaakt voor onderzoekers en gemotiveerde vrijwilligers. Een goed voorbeeld hiervan is het in februari 2021 gehouden tweedaagse online Europese hommelsymposium. In totaal hebben ruim zeshonderd mensen deelgenomen aan het symposium. Onderwerpen die de revue passeerden waren: voedselknelpunten voor hommels op bepaalde momenten van het jaar, project Weide Hommelrijk, het nieuwe Nederlandse Meetnet Hommels

en de diversiteit en bescherming van hommels in België. Alle lezingen zijn opgenomen en online beschikbaar gemaakt.

In 2022 is een nieuwe KNNV-hommelgids verschenen van de hand van de medewerkers van EIS en Naturalis (Kos *et al.* 2022). Hierin is een determinatiesleutel opgenomen, evenals tal van tekeningen, kleurenfoto's en soortinformatie. Ook zijn er nu verspreidingskaartjes gemaakt op basis van de nieuwste inzichten (Kos dit nummer).

Projectpijler 'Educatie'

In dit projectdeel werd bij het 'grote publiek' aandacht gevraagd voor hommels en werd laagdrempelig kennis gedeeld en activiteiten georganiseerd. Tientallen media-uitingen zijn verschenen, waaronder berichten op Nature Today, items bij Vroege Vogels Radio en TV en verschillende artikelen in landelijke bladen. Vanuit HommelHulp Nederland is ook bijgedragen aan de organisatie van de inmiddels zeer succesvolle jaarlijkse Nationale Bijentelling. Aan deze laagdrempelige telling doen nu jaarlijks duizenden mensen mee en de grootschalige media-aandacht zorgt voor veel bekendheid van wilde bijen.

En nu verder

Hommelhulp Nederland heeft een sterke bijdrage geleverd aan de kennis over onze Nederlandse hommels en heeft een groot aantal mensen enthousiast gemaakt voor het kijken naar hom-

mels. Dit is onder meer te merken aan de sterke toename van het aantal waarnemingen ingediend via Waarneming.nl. Het project heeft geresulteerd in een veldgids, een meetnet hommels en een nieuwe atlas, allemaal zaken die nog lang zullen helpen bij de studie en bescherming van hommels. Het voorliggende themanummer is een waardige afsluiting van dit omvangrijke en erg leuke project.

Literatuur

- Kos M, Kalkman VJ, De Rond J & Smit JT 2022. Veldgids hommels van Nederland en België. KNNV Uitgeverij.
Reemer M 2018. Basisrapport voor de Rode Lijst Bijen. EIS Kenniscentrum Insecten.
Smit JT, Kalkman VJ & De Rond J 2018. Basisgids hommels. EIS Kenniscentrum Insecten.

Linde Slikboer

EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden
linde.slikboer@naturalis.nl

Vincent Kalkman

Naturalis Biodiversity Center, Leiden

Martijn Kos

EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden
